

Žaliasis Vilnius

I paskaita

“Susipažinimas su Žaliuoju Vilniumi”

1. Apžvalginė paskaita: esamos Vilniaus žaliosios erdvės: parkai
2. Vilniaus pažintiniai takai.
3. Privačios žalios erdvės Vilniuje bei bendruomenių ir miesto kuriamos žaliosios erdvės, žaliosios salelės, kaiminių programa ir jų vizija. Lauko ir vidaus. Biurų pastatai, bankai, ofisai kuriantys žalias erdves, terasas, apželdintus stogus.
4. Vilniaus žaliųjų erdvių pokyčiai ir ateities vizijos. Stoties rajono skveras, Šnipiškių aikštė ir kitos planuojamos artimoje ateityje apželdinti erdvės.

Įdomus faktas apie Vilnių

- ▶ Išsidėstęs Vilnios ir Neries santakoje. Miesto plotas yra 402 km². Pastatai sudaro 20,2 % miesto teritorijos. Miškai sudaro 43,9 % miesto, o vandenys 2,1 %.
- ▶ 2020 m. pabaigoje žiniasklaidoje pasirodė informacija, jog pagal „Husqvarna“ žaliosios erdvės indeksą Vilnius pripažintas žaliausiu miestu Europoje. Tokia išvada nustatyta vykdant HUGSI projektą, kurio tikslas yra skatinti miestus išsaugoti žaliasias zonas ir jas pritaikyti kuo platesniems visuomenės interesams. Svarbus rodiklis yra ne tik žaliųjų zonų plotas, bet ir žaliųjų plotų pokytis laiko bėgyje. HUGSI projektą inicijavo kompanijos „Husqvarna“ ir „20 tree.ai“. Tyrimo apimtis – 155 miestai iš 60 šalių.
- ▶ 1989 m. Prancūzijos nacionalinis geografinis institutas nustatė, kad **Europos geografinis centras** yra Lietuvoje - Bernotų km., Vilniaus r., 26 km nuo Vilniaus į šiaurę: 54o54' šiaurės platumos ir 25o19' rytų ilgumos. Į Gineso rekordų knygą įtrauktas tik vienas Europos centras. Ši garbė tenka Lietuvai.



Žalioji Vilniaus banga ateina

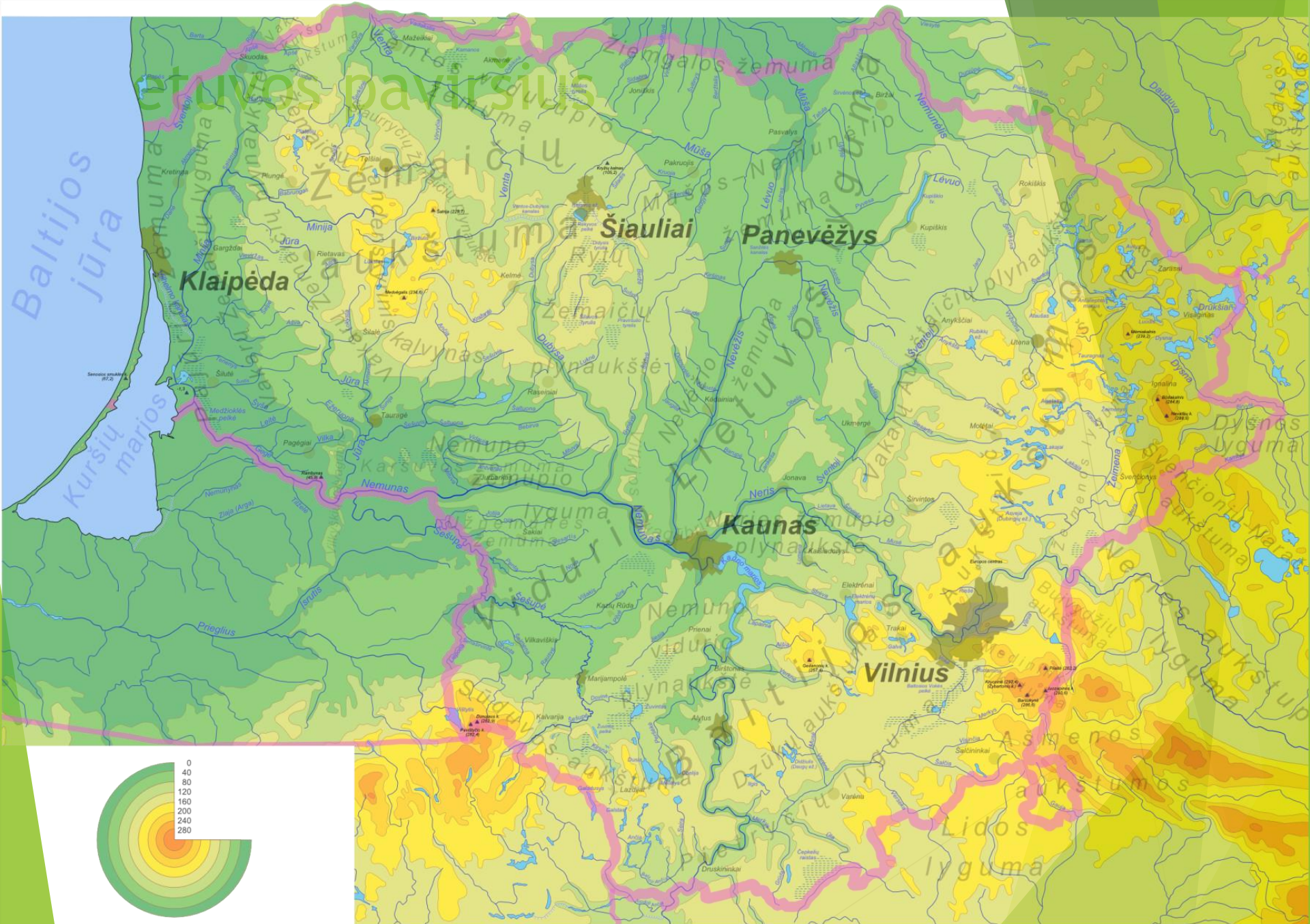
APIE VIZIJĄ

Vlniaus savivaldybės vizija

- Žalioji Vilniaus banga – tai milijonai krūmų, vijoklių ir medžių, kurie nusidrieks per sostinės gatves ir įkvėps miestiečius bei miesto svečius ne mažiau nei miesto architektūra.
- Vilniaus miesto savivaldybės siekis – kad kiekvienas iš 2000 Vilniaus gatvės kilometrų būtų žalias, o želdynai puoštų tiek horizontalius, tiek vertikalius miesto paviršius.
- Prie žaliosios Vilniaus bangos savivaldybė kviečia ir suteikia galimybę prisijungti visiems – individualiems miesto gyventojams, bendruomenėms, verslo atstovams.
- Tik veikdami visi kartu kursime ir puoselėsime tvarią tradiciją sodinti, auginti bei branginti žaliuojantį Vilnių.

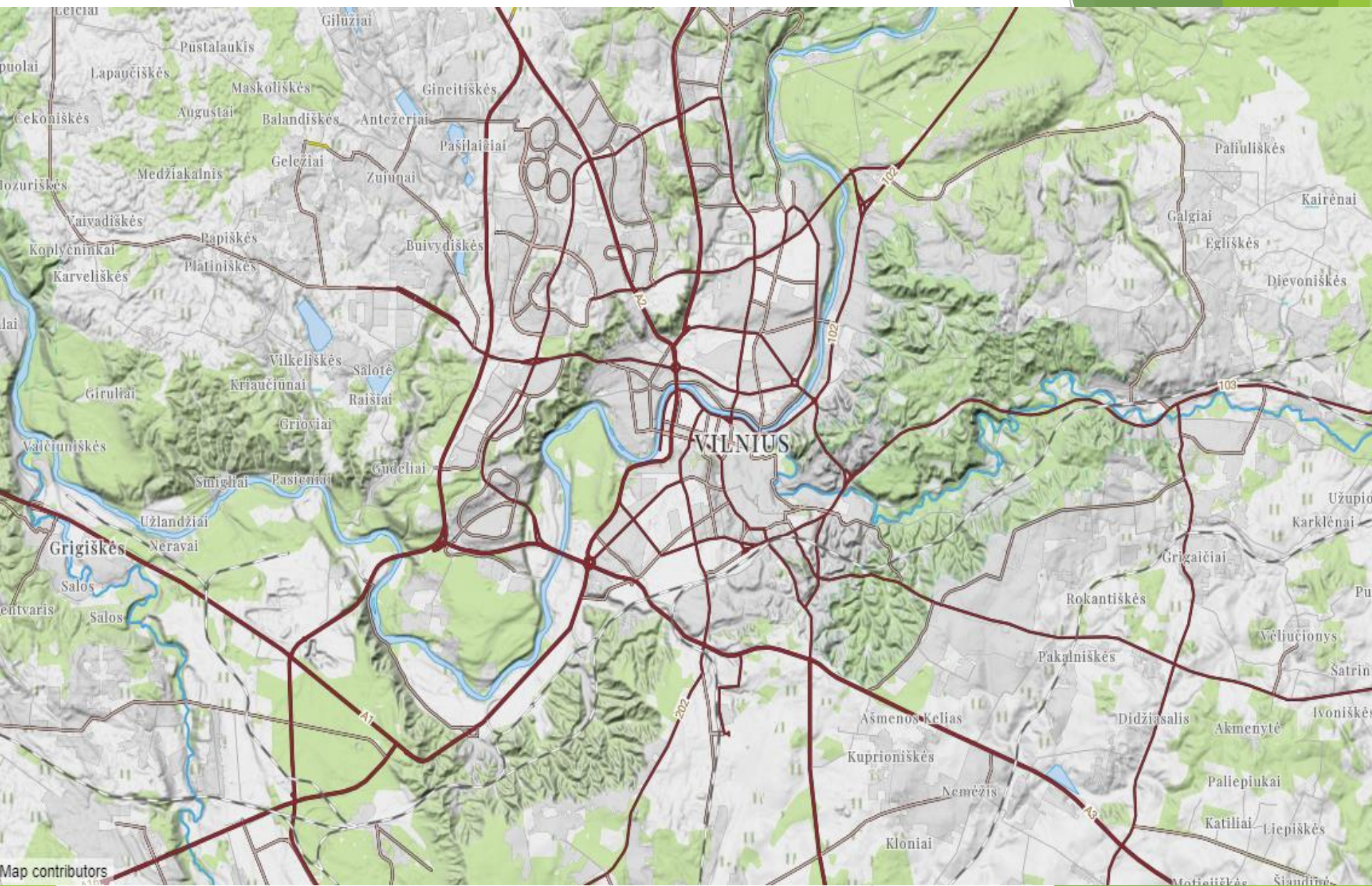
Lietuvoje yra:

- ▶ 5 nacionaliniai parkai
- ▶ 30 Regioninių parkų
- ▶ Kiekvieno parko teritorija yra suskirstyta į funkcines zonas – išsaugančiąją (rezervatai ir draustiniai), apsauginę, rekreacinę bei ūkinę.
- ▶ Regioniniai parkai pavaldūs Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos, išskyrus Pavilnių bei Verkių regioninius parkus, priklausančius Vilniaus miesto savivaldybei.



Kodėl verta pasivaikščioti po Vilnių?

- ▶ Vilnius įsikūręs pačioje Baltijos aukštumų kalvyno juostoje, giliai išraižytoje vingiuoto Neries slėnio.
- ▶ Pietryčiuose paviršius kyla į kalvotą ir slėniuotą Medininkų aukštumą, šiaurėje – į ežeringą Aukštaičių aikštumą, kurios pietinis pakraštys – Riešės aukštuma – kyla ties šiaurės vakariniais miesto pakraščiais (pradedant Šeškine, Viršuliškėmis, Baltupiais, Santariškėmis). Šiaurės rytinė miesto dalis plyti Neries-Žeimenos žemumoje.
- ▶ Centrinė miesto dalis yra plačiame (~5 km) Neries senslėnyje, kuris link upės leidžiasi 8 terasomis. Gilų slėnį taip pat sudaro ir Neries intakas Vilnia. Aukštumos į senslėnį leidžiasi daugiausia stačiais, raguvų išraižytais, šaltiniuotais šlaitais. Vietomis aukštumos priartėja prie pat upių ir taip dėl erozijos atsiveria skardžiai (pvz., Pūčkorių atodanga, Plikakalnio atodanga, Naujanerių atodanga).
- ▶ Žemiausia miesto vieta (97 m) yra Neries pakrantėse, o aukščiausiai paviršius iškyla (234 m) Pavilnyje (Rokantiškių kalva).
- ▶ Vilniaus Šeškinės mikrorajono teritorijoje, yra ledynmetinio reliktas – Šeškinės ozas. Kiti raiškesni ledyniniai kraštovaizdžiai – Panerių kalvynas, Gariūnų sufozinis cirkas, Rasų-Ribiškių kalvynas.



Vilniaus regioniniai parkai

► REGIONINIAI PARKAI VILNIAUS MIESTE:

Pavilnių ir Verkių

► Lankytojų centras:

Žaliųjų Ežerų g. 53 (Verkių rūmų komplekse), Vilnius
www.pavilniai-verkiai.lt

Pavilnių regioninis parkas (PVRP)

- ▶ Pavilnių regioninio parko plotas 2176 ha
- ▶ Regioninio parko paskirtis yra išsaugoti Kalnų, Šveicarijos, Iškartų, Barsukynės, Rokantiškių, Markučių bei Tuputiškių erozinius raguvynus su būdingomis augalų bendrijomis,

Ribiškių ir Sapieginės erozinių vėduoklių kraštovaizdžio struktūrą,

Lyglaukių didžiuosius erozinius atragius, Vilnelės slėnį; išsaugoti kultūros paveldo vertybes, iš jų Rokantiškių ir Puškorių archeologines, Vilnios slėnio techninės kultūros vertybes bei gynybinių įrenginių liekanas.

Pavilnys susideda iš Žemojo ir Aukštojo Pavilnio. Juos jungia akmenimis grįstas **Tuputiškių serpantinas** - vienintelis toks Lietuvoje, nutiestas 20 a. pradžioje.



Luko Balandžio / 15min nuotr./Tuputiškių serpantinas

Aukštutinio Pavilnio istorija nėra sena. Žinios apie ją siekia 1908 metus, kai Vilniaus geležinkelininkai, sukūrę “Geležinkelių kolonijos draugiją”, nupirko 80 ha žemės ir įkūrė sodą, o 1911 metais joje pradėjo statyti namus.

Žemutinio Pavilnio istorija senesnė: čia XIX amžiaus pabaigoje buvo nutiestas geležinkelis Sankt Peterburgas-Varšuva. Juo traukinių eismas buvo atidarytas 1862 m. kovo 15 d., kaip tuometinės Rusijos vakarinės gubernijos centras ir turėjo tapti svarbiu geležinkelio mazgu.



- ▶ PVRP mažiausias Lietuvoje. Išskirtinis ir neabejotinas Pavilnių regioninio parko savitumas - reginiai.
- ▶ Iš daugiau kaip 15 apžvalgos vietų galima pasigėrėti ne tik maloniais raguvų, kalvų, klonių ar miškų, Vilnios slėnio reginiais, bet ir mįslingomis kultūros paveldo objektų liekanomis, įdomesniais senais pastatais.



- ▶ Šio parko kraštovaizdžio vaizdingumą lemia reljefas, pasižymintis labai dideliais santykiniais aukščių skirtumais, siekiančiais iki 100 m.
- ▶ Natūralus, pusiau natūralus kraštovaizdis sudaro daugiau nei 75 proc. regioninio parko teritorijos. Ypač vertingi eroziniai kalvynai (raguvynai).
- ▶ Įspūdingiausia yra Liepkalnyje, nuo Pūčkorių atodangos ir Rokantiškių kapinių.



- **Svarbiausios gamtos vertybės:** Įdomiausi eroziniai dariniai: unikalios Ribiškių ir Iškartų didžiosios vėduoklės, didieji Lyglaukių atragiai, Kalnų erozinės vėduoklės ir atragiai, Šveicarijos, Barsukynės, Rokantiškių bei Tuputiškių raguvų sistema, Ancučių ir Pūčkorių raguvynai, Vilnios šlaitai su garsiaja Pūčkorių atodanga, išraiškingi Markučių eroziniai latakai, stačiašlaitė Belmonto plynaukštė. Nepaprastai išraiškingas reljefas Ribiškių erozinio kalvyno, kuris primena didžiulę vėduoklę, reljefas.



- **Pūčkorių gamtos ir kultūros paveldo vertybės yra šios:** Vilnios upės vingiai, Pūčkorių atodanga, Pūčkorių piliakalnis ir senovės gyvenvietės liekanos, Pūčkorių dvaras (18-19 a. pirmosios pusės palivarko pastatų kompleksas, išsidėstęs abipus Vilnios), Pūčkorių patrankų liejyklos liekanos, Pūčkorių, arba prancūziškasis, vandens malūnas.

Šalia piliakalnio, prie upės kranto įrengtas Saulės laikrodis.



► Ryškiausia gamtos vertybė - **Pūčkorių atodanga**, geologinis paminklas.

Tai aukščiausia ir įspūdingiausia atodanga ne tik Vilnios slėnyje, bet ir Lietuvoje. Atodangos aukštis - daugiau nei 65 m, ilgis - 260 m. Atodangos aukštis - 65 metrai, absoliutus aukštis virš jūros lygio - 173 metrai



- **Svarbiausios kultūros paveldo vertybės. Technikos vertybės išsidėsčiusios Vilnios slėnyje: Kučkuriškių popieriaus pramonės kompleksas, Tuputiškių kelio serpantinas, 16 a. Pūčkorių patrankų liejyklos liekanos, vandens malūno ir popieriaus fabriko kompleksas. Kiek žemiau stovėjo senieji Leoniškių palivarko malūnai (minimi du). Parke yra savitas Sapieginės vandens rinkimo griovių kompleksas.**



- ▶ **Ancučių ir Antakalnio gynybinių įrenginių liekanos**, įrengtos Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą(1920-10-09). 1924 m. vasarą, Lenkijos kariuomenės užsakymu pradėta amunicijos bunkerių statyba Antakalnyje, Rasose ir Šnipiškėse, baigta 1926-1927 m. Antakalnio bunkeriai pastatyti 1924 - 1926 metais. Bunkerių kompleksą sudaro penki bunkeriai su dešimčia įeigų. Vienas bunkerių - dviaukštis.
- ▶ Antakalnio bunkeriai yra įtraukti į „Natūra 2000“ nes šiuose bunkeriuose įsikūrusi viena didžiausių šikšnosparnių žiemojimo vietų pietryčių Lietuvoje. Manoma, kad čia gyvena septynios šikšnosparnių rūšys.



- **Muziejai.** Subačiaus gatvės gale, kur Vilnia daro staigų vingį, ant medžiuose skendinčios kalvos stovi medinis namas - **literatūrinis A. Puškino muziejus**. Senovėje Markučiuose, istoriniuose šaltiniuose minimuose nuo 16 a., būta didelių Lietuvos didiesiems kunigaikščiams priklausiusių miškų. Iki šiol išlikę tik senojo ažuolyno liekanos. Galėsite pasivaikščioti gražiai sutvarkyto parko keliukais, tvenkinių pakrantėmis.



- **Rokantiškių piliavietė** dar vadinama pilies kalnu. Ant aukšto (35–40 m) stačiašlaitio kalno Rokantiškėse stovėjusi labai sena ir graži pilis. Spėjama, kad Rokantiškių pilis – viena seniausių Lietuvoje. Iš metraščių, padavimų žinoma, kad ją 12 a. pastatė kunigaikštis Alšis. 16 a. pirmoje pusėje pilis priklausė Goštautams, vėliau atiteko Žygimantui Augustui, o 17 a. pirmoje pusėje buvo Pacų nuosavybė. Kalno viršūnėje buvo rūmai, kurie perstatyti 16 a. antroje pusėje. 17 a. pradžioje S. Pacas puošnioje Rokantiškių pilies rezidencijoje priiminėjo Lietuvos ir Lenkijos valdovą Vladislovą Vazą. Šio amžiaus viduryje pilis buvo sudeginta Maskvos kariuomenės žygio prieš Lietuvą metu.



- ▶ Ribiškių grožis geriausiai atsiskleidžia nuo dirbtinai paaukštinto kalno - „Laimio kalno“, esančio greta Minsko plento ir Liepkalnio gatvės sankryžos. Čia matomas itin raiškus reljefas, žalios kalvos ir kloniai, nuostabi Vilniaus miesto panorama.
- ▶ Liepkalnio kalnas paaukštintas dirbtinai ir dabar yra 235 m absoliutaus aukščio. 2005 m. jis pateko į Lietuvos rekordų knygą kaip aukščiausias Vilniaus vieta. Anksčiau kalnas buvęs 219,12 metrų aukščio, duobėtas, žemumoje telkšojo pelkė. 1982 metais kalnų slidinėjimo klubo "Šlaitas" įkūrėjas Laimis Janutėnas jį paaukštino apie 16 m ir pradėjo ant jo formuoti slidinėjimo trasą.



Verkių regioninis parkas (VERP)

- ▶ Verkių regioninio parko plotas 2693 ha
- ▶ Regioninio parko paskirtis yra išsaugoti Žaliųjų ežerų gilius dubaklonius, Neries šlaitus, Turniškės, Riešės ir Baltupio (Cedrono) upelių paslėnčius; išsaugoti kultūros paveldo vertybes, iš jų Verkių dvaro ansamblį su parku, senųjų tvenkinių sistema, senąją dvarvietę bei Kalvarijų kultūros kompleksą - Šv. Kryžiaus bažnyčią ir Kryžiaus kelią, Trinapolio vienuolyno ansamblį, istoriškai susiklosčiusių kelių trasas, jų aplinką.

- **Svarbiausios gamtos vertybės.** Žaliųjų ežerų kraštovaizdis su unikaliomis vandens augalų bendrijomis, termokarstinės kilmės ežerėliai Verkių miške, Riešės upelio ir jo slėnio struktūra, mažieji upeliai: Verkė, Baltupis (Cedronas) bei Neries slėnis su ryškiomis terasinių šlaitų juostomis.



- Ypatingą vertę turi **Žalieji ežerai** (Balsys, Mažasis Gulbinas, Gulbinas, Akis, Raistelis, Baraukos akis), telkšantys labai giliuose stačiašlaičiuose rininės kilmės dubakloniuose. Bene didžiausias galvosūkis - ryškiai žalia jų spalva. Taip yra dėl didelio karbonatų kiekio požeminiame vandenyje, kuriuo maitinami Žalieji ežerai. Ypač įdomus yra Balsio ežeras, kurio statūs, miškingi šlaitai iškilę virš vandens iki 40 m, beveik tiek pat nusileidžia po vandeniu, tiesiog smigdami žemyn. Jų dubaklonius - rinas - išgraužė tekantys tirpstančio ledyno vandenys maždaug prieš 18 tūkst. metų.



- ▶ **Ežerėlių geomorfologiniame draustinyje**, saugoma išsidėsčiusi ištisa virtinė mažų, uždarų, tarpusavyje nesusisiekiančių ežerėlių ir pelkėtų daubų. Termokarstinės kilmės ežerėliai susidarė ledynmečio pabaigoje ištirpus po žeme nugrimzdusiems ledo luitams. Čia galima stebėti ežerų gyvenimo ciklus: vietoj vienu ežerų, seniai užakusių, rasime tik pievą, kiti - kiek apipelkėję, o keletas dar ir šiomis dienomis mus džiugina savo gausiais vandenimis, vasarą jų pakrantes papuošia puikios vandens lelijos.
- ▶ **Riešės hidrografinis draustinis** įsteigtas išsaugoti natūralią Riešės upelio atkarpą, kurioje gyvena retos gyvūnų, saugomų Europos mastu, rūšys. Riešės upelis - ilgiausias ir įdomiausias VRP. Jis išteka iš Baluosio ežero ir yra apie 22 km ilgio. Riešės upelis turi daug vardų: iki Gulbino ežero jis vadinamas tiesiog Rieše, nuo Gulbino iki Balsio ežero - Senaja Rieše, o pačiame žemupyje išsišakoja į Turniškę ir Riešę. Toks upelio dvišakumas žemupyje hidrografų vadinamas bifurkacija (furca - lotynų kalboje reiškia šakutę ar dvišakiškumą) ir yra gana retas reiškinys visoje Lietuvoje. Dar viena retenybė - upės slėnis suformuotas senajame dubaklonyje. Ypač išraiškingas stačiašlaitis Riešės senklonis - upelio slėnio atkarpa nuo jo ištakos iš Gulbino ežero iki santakos su Nerimi, vietomis siekiantis vieną kilometrą pločio.

- **Svarbiausios kultūros paveldo vertybės.** Unikalus Verkių dvaro sodybos ansamblis su senojo baltų tikėjimo ženklais ir Verkių senkapiais, 17 a. Vilniaus Kalvarijų Kryžiaus kelias pastatytas, Kalvarijų ir Trinapolio sakralinių objektų kompleksas, mezolito ir neolito gyvenviečių liekanos, technikos paminklas - Naujųjų Verkių popieriaus fabrikas.
- Viena didžiausių ir gražiausių Lietuvoje dvarų sodybų - **Verkių dvaro ansamblis**. Žemutiniame dvaro parke išlikusi senųjų tvenkinių sistema.



- ▶ Savitas Vilniaus kalvarijų kompleksas, kurį sudaro:
- ▶ Kryžiaus kelias,
- ▶ Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia,
- ▶ Trinapolio bažnyčios su vienuolynu ansamblis.
- ▶ Kryžiaus kelias, unikalus savo stočių skaičiumi: 22 mūrinės koplyčios, 7 mediniai vartai, medinis tiltas-koplytėlė ir aukštai ant kalno iškilusi vėlyvojo baroko stiliaus Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia



- ▶ **Vilniaus Kalvarijos - Kryžiaus kelias**, tiksliai atkartoja Jeruzalės Kryžiaus kelio scenarijų, atstumus tarp stočių, kitus parametrus. Pirmasis tokio pobūdžio kelias buvo sukurtas Jeruzalėje 15 a. siekiant atkartoti Kristaus kančių kelią, kurį Jėzus nuėjo po Paskutinės vakarienės iki buvo nukryžiuotas.
- ▶ Vilniaus Kalvarijos buvo įkurtos 17 a., kaip padėka Dievui už krašto išvadavimą iš rusų caro armijos priespaudos. Jos įrengtos Vilniaus vyskupo Jurgio Belazaro iniciatyva. Septynerius metus trukusias statybas užbaigė Vilniaus vyskupas Aleksandras Sapiega.
- ▶ Nuo sovietmečio pradžios buvo uždrausta lankytis šioje teritorijoje, o 1962 m. įsakyta koplyčias sunaikinti. Išliko tik keturios, prie Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčios stovėjusios mūrinės koplyčios.
- ▶ Dvasininkų iniciatyva Kryžiaus kelio statys atstatytos pagal architektės Brigitos Radavičiūtės projektą. Šiuo metu Kryžiaus kelias ir jo aplinka saugoma Verkių regioniniame parke esančiame Kalvarijų memorialiniame draustinyje. Vilniaus Kalvarijos - neturintis lygių architektūrinis-urbanistinis ansamblis Europoje.
- ▶ Šalia Kryžiaus kelio, netoli XIII stoties, gilioje griovoje čiurlena stebuklingas šaltinis. Švarų šaltinio vandenį nuo seno geria vilniečiai bei atvykstantys maldininkai.
- ▶ **Šv. Kryžiaus atradimo, dažnai vadinama Kalvarijų bažnyčia**, yra vėlyvojo baroko stiliaus kryžminio plano dviejų bokštų trinavė bažnyčia (bazilika).

Trinapolio bažnyčia ir trinitorių vienuolynas.

- Kiekvienas važiuojantis paneriu Verkių gatve atkreipia dėmesį į bažnyčią, savo kuorais puošiančią Neries slėnį. Jos bokštai regimi nuo Verkių kalno iš jame esančios regyklos, taip pat ir nuo Valakampių pusės. Turbūt retas žino apie barokinį Trinapolio bažnyčios ir į jos šoną galu atsirėmusio vienuolyno ansamblį, stovintį prie Neries, šalia giliu slėniuku garmančio Baltupio (Cedrono) upelio.



- ▶ Trinapolio bažnyčią ir vienuolyną (antrąjį Vilniuje) 1695 m. įkūrė vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis. Tada buvo pastatyti pirmieji mediniai pastatai. Vėlyvojo baroko stiliaus mūrinė bažnyčia išliko 18 a. viduryje, o jos bokštai užbaigti tik 1772 m. Vėliau ji buvo ne kartą keičiama.
- ▶ 1832 m., Trinapolio kompleksą atidavus Lietuvos stačiatikių metropolitui, vienuolyne įkurta metropolito vasaros rezidencija, o bažnyčios vidus pertvarkytas ir pritaikytas cerkvei. Po pirmojo pasaulinio karo bažnyčia buvo grąžinta katalikams. 1918 m. vienuolyne įsteigta našlaičių ir senelių prieglauda, atidaryta lietuvių mokykla. 1926 m. vienuolynas vėl tapo arkivyskupo vasaros rezidencija. Po II pasaulinio karo bažnyčioje ir vienuolyne, įrengta ligoninė, vėliau - turistinė bazė.



Naujųjų Verkių popieriaus fabrikas

seniausias veikiantis popieriaus fabrikas Lietuvoje. Pagal senus dokumentus popieriaus dirbtuvė Verkiuose buvo įkurta 1690 m. , priklausė vyskupui K. K. Bžostovskiui. Nustojo veikti XVIIIa.

Praėjus daugiau kaip 130 metų Naujuosiuose Verkiuose buvo įkurta popieriaus manufaktūra, kuri sparčiai plėtėsi ir 19 a. antroje pusėje tapo viena stambiausių Vilniaus krašte.



Keliaujam po Vilniaus žaliašias erdves